

МАТЕМАТИКА И МАТЕМАТИЧЕСКО ОБРАЗОВАНИЕ, 2022
MATHEMATICS AND EDUCATION IN MATHEMATICS, 2022
Proceedings of the Fifty First Spring Conference
of the Union of Bulgarian Mathematicians
Tryavna, April 5–9, 2022

**90 ГОДИНИ ОТ РОЖДЕНИЕТО
НА ПРОФЕСОР ДОЧО ДОЧЕВ
И В НЕГОВА ПАМЕТ (1932 – 2021)**

Виржиния Кирякова, Петър Кендеров, Степан Терзиян

Тази статия е посветена на паметта на професор Дочо Тодоров Дочев, който ни напусна на 11 октомври 2021, два месеца преди своята 90-годишнина. Учител и учен с възрожденски дух, отдал всичките си сили и ентузиазъм на откриването и обучението по математика на млади таланти и на развитието на математиката в българските училища и университети, изтъкнат член на Съюза на математиците в България.

Проф. Дочо Тодоров Дочев е роден на 13 януари 1932 г., в с. Басарбово, област Русе. Завършил е специалност Математика в Природо-математическия факултет на Софийския университет „Климент Охридски“. Работил е като учител и директор в средно училище. През 1965 г. е бил асистент в Русенския университет (тогава ВИММЕСС). През 1976 г. е защитил дисертация и му е присъдена научната степен Кандидат на науките (доктор). През декември 1979 г. е избран за доцент, а през 1985 г. за професор в Русенския университет. След 1986 г. продължава академичната си кариера като професор по математика в Икономическия университет, Варна.

1. Русенска ученическа математическа школа. В края на 50-те години на миналия век светът вече е разбрал, че появата на „математическите машини“ (днес ги наричаме компютри) е ново явление в развитието на нашата цивилизация, което ще издигне на много по-високо равнище умствените дейности – така, както появата на парната машина и двигателите с вътрешно горене са увеличили многократно онова, което може да се постигне с ръчен труд. Тези машини, станали възможни поради постиженията на математиката и физиката, вече са подсказали възможностите си във военното дело, в икономиката, науката и управлението на обществените процеси. Това предизвиква промяна в отношението на властите в много страни, включително и в България, към тези науки и особено към математиката. През 1958 година в България започва да излиза списание „Математика и физика“. Днес появата на ново списание не би учудила никого, но по онова време има много силен политически контрол върху печатните издания и появата на ново научно списание е събитие. През 1960 г., след почти десетилетно прекъсване, е възстановена дейността на Българското физико-математическо дружество, като се предвижда то да има секции в цялата страна. Възприет е курс за привличане към математиката на млади хора с по-високи способности и в продължение на няколко години в страната се провежда извънреден кандидат-студентски конкурс за допълнително приемане на студенти по специалност математика в Софийския университет. До конкурса се допускат само добре представили се на олимпиадата по математика ученици, предложени от окръжните съвети. За приетите по тази линия младежи отпада задължението да отбият двугодишна военна служба преди постъпване в университета – извънредна и невиджана до тогава мярка. През 1959 г. в Румъния се провежда първата Международна олимпиада по математика, в която участва и България. Състезанията по математика започват да се разглеждат като подходящ инструмент за привличане на способни млади хора към професионална реализация в областта на математиката. През 1960 г. Русе се приобщава към тази световна тенденция по свой оригинален начин – взема се решение за интензифициране на обучението по математика в класни и извънкласни форми. През септември 1961 г. в резултат на неуморния ентузиазъм и всеотдайност на тогавашния учител по математика във Вечерната гимназия – Дочо Дочев, и творческите търсения на старши-инспектора по математика в Русе – Костадин Манасиев, се основава известната Русенска ученическа математическа школа (РУМШ). По инициатива на тези двама истински български възрожденци в много училища в Русе се появява обява, че се набират кръжочници по математика. Реформата в обучението по математика се ръководи от отдел „Народна просвета“ при ОНС-Русе. Публикувана е статия на К. Манасиев „Защо е нужно да изучаваме математика“ в окръжния ежедневник „Дунавска правда“, 13.02.1964 г. Създадени са математически паралелки, школи и кръжоци в русенски училища. Провеждат се олимпиади, състезания, вечери на математиката. Едни от първите учители в школата са Дочо Дочев, Трифон Семков, Кръстю Джапунов, Емил Петров, Митко Йотов Кунчев, Анелия Пенкова, Даню Михайлов и други. Образуват се групи за всеки клас от седми до единадесети, а също специализирани групи за „изпреварващо обучение“ и „елитна специална група“ за ученици от осми до единадесети клас. От 1963 г. Дочо Дочев е не само щатен ръководител на школата, но и основен неин двигател и преподавател.

Критерий за резултатност от усилията на преподаватели и ученици е бил броят на участниците в отбори на България в Международните математически олимпиади (ММО). Съгласно [1] и [4], в Първата ММО в Румъния (през 1959 г.) участва Тодор Тодоров, гр. Две могили, Русенски окръг. Той не е бил участник в школата и е включен в отбора след участие в олимпиада на национално ниво. След създаване на школата първи участници от Русе са Гарабед Минасян и Димитър Касабов през 1962 г., Светлозар Рулински и Светослав Билчев през 1963 г. Те се избират след участие в подбoren кръг на национална олимпиада по математика. Следва възход и през годините 1964, 1968, 1969 и 1988 в българския отбор на ММО са участвали по трима русенци. Двукратни участници в ММО са Светослав Билчев, Петър Рашков, Дикран Дикранян, Димо Димов, Степан Терзиян, Виржиния Христова, Илко Първанов, Пламен Стефанов, Евгени Белогай, Тодор Митев, Борислав Деянов, Звезделина Станкова, Добромир Димитров, Камен Алексиев. Уникално е трикратното участие на Цанко Дончев в ММО през 1973, 1974 и 1975 години. Към 40-тия юбилей от създаването си (2001 г.) Русенската школа е имала 45 участия в ММО с 29 нейни възпитаници, и още, и още през следващите 20 години! В статията [5] на Билчев и Рашков от 1991 г. се прави сравнение между градовете в България и бившия СССР по брой участия в ММО за първите 30 олимпиади. По абсолютен брой участия Русе (т.е. на възпитаници на РУМШ на проф. Дочев) е на четвърто място след Москва, София и Петербург, но по относителен коефициент на брой участия към населението на града, Русе е безапелационно на първо място с 21.99 (на сто хиляди жители) – далеч преди следващите го градове с относителни коефициенти, не надминаващи 16.98.

През април 1970 г. на пленум на Окръжния комитет БКП в Русе е направен десетгодишен преглед на обучението по математика. Отчетено е обучение на 310 ученици в математически паралелки, 1500 участници в математически школи и състезания. Във вестник „Отечествен фронт“, 04.07.1970 г., на първа страница е публикувана статия на академик Благвест Сендов, „Русе – градът на математиците“ и интервю на първия секретар на Окръжния комитет, Петър Данаилов. Със заповед на МОН от 20.06.1970 г. Втора гимназия „Баба Тонка“ е преустроена като Математическа гимназия ([3]).

Креативен, дружески и състезателен е духът в школата, описан в [2], стр. 9:

„В приемствеността, в другарската помощ, в упоритата всекидневна работа се коренят успехите на русенската математическа школа, свързана с името на нейния създател и дългогодишен ръководител Дочо Дочев – сега доцент и ръководител на катедрата по математика във ВИММЕСС“.

Създаването на РУМШ е предизвикало поява на подобни школи и на други места. Например – в Казанлък, Бургас, Варна и т.н. Кольо Горчев, учител по математика в Казанлък, ръководи школа за народни танци и печели награди на различни фестивали. Въодушевен от русенските успехи на състезанията по математика, и той решава да направи математическа школа („щом мога да правя школа за танци, защо да не направя и школа по математика, нали съм математик“?). Школи и резултатна работа с изявени ученици по математика са постигнати от Косьо Косев и Роман Хайнацки от Ямбол, Любчо Карагъзов от Бургас, Румен Грозданов от Пловдив, братя Андрей и Атанас Гушеви и Николай Високов от Велико Търново и много други учители. Срещите в София за подборни кръгове на националната олимпиада се

превръщат в истински празници, учители и ученици се срещат с радост и вдъхновение. Впоследствие, много от тях се срещат отново – у нас или по различни краища на света, вече като преподаватели и учени, или водещи специалисти и управленци в сфери, където приложението на математиката е от решаващо значение.

За участие в подборния републикански кръг, ученици на УМШ, Русе, 1969 г:
Георги Попов, Мариана Неделчева, Дочо Дочев, Степан Терзиян,
Виржиния Христова (Кирякова), Емил Петров (ръководител на УМШ).

Проф. Дочев не само водеше учениците си по трудните пътеки в математиката, но и им даваше пример за всеотдайност към каузата, учеше ги на работа в екип, на спортменство, лоялност към партньорите и ги възпитаваше в дух на взаимопомощ.

В резултат от работата на РУМШ, в областта на природо-математическите, техническите и икономическите науки се реализират успешно няколкостотин висококвалифицирани специалисти, много от които са професори и изследователи в университети и институти в България и в чужбина.

За постигнатите големи успехи в извънкласната работа по математика и за неговата възрожденска преподавателска мисия в Града на възрожденците, проф. Дочо Дочев е удостоен със званията заслужил учител, отличник на МНП няколко ордена, и най-вече с обичта и уважението на неговите ученици, техните родители и близки.

2. Съюз на математиците в България. От 1970 г. до 1986 г. председател на Русенската секция на Съюза на математиците в България (СМБ) е професор Дочо Дочев. С името му основателно се свързва нов етап в развитието на СМБ-Русе. През 1987 г. секцията наброява 320 члена. Под ръководството на Дочев към секцията на СМБ-Русе са създадени подсекции в гр. Бяла, гр. Две могили, Сливо поле, Иваново. На 6 и 7 април 1971 г. в Русе е проведена Националната пролетна

конференция на СМБ. По инициатива на доц. Дочев е изградена учебна база на СМБ-Русе в Харваловци, община Средни колиби, близо до гр. Елена. След сериозна строителна дейност и преустройство тя е използвана за провеждане на семинари, за отдых и почивка на членовете на секцията.

Честване на 80-годишнината на проф. Дочев, Русе, 2012 г. с негови възпитаници:
Петър Рашков, Юрий Кандиларов, Виржиния Кирякова, Дочо Тр. Дочев,
(самият) Дочо Т. Дочев, Степан Терзиян

Заслугите на професор Дочо Дочев по отношение на СМБ не се свеждат само до работата му в Русе. Като многогодишен член на ръководните органи на СМБ, той има огромен принос за разширяване на обхвата и усъвършенстване на дейностите на СМБ в цялата страна. Ето един пример. Анализът на системата от състезания по математика (а впоследствие и по информатика) показва, че повечето национални състезания са за учениците в гимназиите и са концентрирани през месеците март – юни. През есенните и зимните месеци календарът със състезания е твърде рехав. Това води до „сезонност“ в подготовката за състезанията и се отразява негативно върху мотивацията на учениците. Така възникна въпросът за организиране на интересни състезания и през останалата част на годината. Професор Дочев издигна идеята за организиране на Зимни математически празници за учениците от всички възрастови групи. Нещо повече, той предложи и оригинален проект за провеждане на празниците и през 1982 г. първото издание на празниците бе реализирано в Русе. През 1984 г., пак в Русе, по време на Зимните празници се провежда и първото национално състезание по Математическа и компютърна лингвистика. Според изяв-

28

ление на академик Любомир Илиев, председател на СМБ, тези празници по своето значение за Съюза на математиците са сравними само с Пролетните конференции. Под името Зимни математически състезания тази инициатива съществува и до днес.

3. Русенски университет „Ангел Кънчев“ (Висше техническо училище – Русе) и Икономически университет – Варна. През 1981 г. във Висшето техническо училище (ВТУ) – Русе е открит Център по математика със статут на факултет. Задачата му е развитие на математически методи и модели с помощта на изчислителна техника в производството и работа с учители, ученици и студенти. Центърът организира курсове за повишаване на квалификацията на преподавателите и учители. Успешно се обучават и студенти, които участват в Републикански студентски олимпиади по математика.

Центърът по математика (ЦМ) е имал четири сектора със статут на катедри: Алгебра и геометрия, Математичен анализ, Числени методи и статистика, Информатика и Учебен изчислителен център, който обслужва ВТУ. В ЦМ са работили 83 сътрудници, 8 от тях доценти и 44 асистенти, от тях 14 кандидати на науките (доктори) ([6]).

Центърът по математика е прераснал през 1994 г. във Факултет по природни науки и образование (ФПНО) на Русенския университет „Ангел Кънчев“. Понастоящем във ФПНО има три катедри по математика и информатика: Математика, Приложна математика и статистика и Информатика и информационни технологии. В тях работят 42 преподаватели, от които 2 професори, 12 доценти и 18 асистенти.

След 1986 г. проф. Дочев е преподавател в Икономическия университет (ИУ), Варна. От 1987 г. до 1999 г. е ръководител на катедра Математика. През този период се утвърждава авторитетът на катедрата, като са привлечени нови преподаватели, сред които Росен Николаев, Владимир Костов, Румен Козарев, Тодор Стоянов, Радан Мирянов, Теодора Запрянова. Проф. Дочев е бил декан на факултет „Информатика“ в периода 1995 г.–1999 г. Доприносът е за развитието на студенти и сътрудници в областта на Оптимизацията и Финансовата математика. В началото на 90-те години е инициатор на школа по Теория на игрите, в която като основен лектор е привлечен чл.-кор. проф. Владислав Жуковский от Русия. Проф. Дочев е организирал и семинар по Интервални числени методи с основен лектор проф. Светослав Марков от ИМИ-БАН. По инициатива на проф. Дочев в ИУ-Варна се обучават студенти в професионално направление 4.6. Информатика.

4. Конференции по диференциални уравнения. Неоценим е приносът на проф. Дочев в организацията и провеждането на четири международни конференции по диференциални уравнения (КДУ) с участието на стотици изследователи – известни наши и чуждестранни учени (1975, 1981, 1985, 1989 г.). Работата на конференциите е протичала в 6 секции: Обикновени диференциални уравнения, Частни диференциални уравнения, Числени методи и алгоритми, Теория на управлението и диференциални игри, Стохастични диференциални уравнения, Приложения в механиката, физиката и др.

Голяма помощ за организирането на конференциите оказват Председателят на Българското математическо дружество акад. Любомир Илиев, зам.-председателят проф. Спас Манолов, доц. Друми Байнов, чл.-кор. Георги Брадистилов, проф. Евтим Божоров, проф. Николай Стоянов и др. Председател на програмния комитет

на КДУ I е акад. Любомир Илиев. В конференцията участват изтъкнати математици като акад. Гурий Марчук, акад. Андрей Бицадзе, акад. Юрий Митрополский, проф. Олга Олейник, проф. Олга Ладиженская от тогавашния СССР, учени от Румъния, Чехия, Полша и други страни. Поддържа се кореспонденция с повече от 400 чуждестранни и около 150 български учени. Конференцията ДУ II е проведена през 1981 г. Председател на програмния комитет е проф. Спас Манолов. Трудовете на конференцията са издадени в два тома, изпратени на всички участници и на известни научни звена и библиотеки. Следващата конференция е проведена през 1985 г. Председател е отново проф. Спас Манолов. В КДУ III участват 350 учени от 22 страни, сред които САЩ, Канада, Англия, Япония, Италия, Белгия, Холандия, Гърция и известни учени като Вангипуран Лашмикантам, Сринаваса Лиила, Патрик Абетц, Пьотър Забрейко, Данута Ролевич, Стефан Ролевич, Мегуми Сайго, Исао Миядера. В КДУ IV, проведена през 1989 г., участват 437 учени (184 от България и 253 от чужбина) от 20 страни. Пленарни доклади са изнесени от професорите Марк Красноселски, акад. Матросов, Юрий Дубински (СССР), Франсоа Трев и В. Лашмикантам (САЩ), Гу Чаохао (Китай).

* * *

С прискърбие и тъга бе посрещната вестта, че на 11.10.2021 г., на почти 90-годишна възраст, в Русе е починал професор Дочо Тодоров Дочев. Той беше Учител и Водач на своите ученици по пътя към Математиката. И не само – той ги вдъхновяваше да търсят нови и нестандартни решения на проблемите в науката и живота, да бъдат единни, борбени и творящи.

Дълбок поклон пред паметта на проф. д-р Дочо Тодоров Дочев за неговата възрожденска всеотдайност към каузата на образованието по математика и възпитаването на достойни учени и граждани на нашата България!

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Св. Билчев. 40 години Ученическа математическа школа, Русе. *Математика и математическо образование*, **30** (2001), 51–65.
- [2] П. КЕНДЕРОВ, Д. СЕРАФИМОВ, П. ДИМИТРОВА. Международни олимпиади по математика, Народна просвета, 1981.
- [3] П. ДАНАИЛОВ. Русе, Летопис на годините 1950–1975, том 3, 2012.
- [4] Музей на математиката и информатиката в България, под редакцията на Р. Калтинска, http://mmib.math.bas.bg/?page_id=7251.
- [5] S. J. VILCHEV, P. I. RASHKOV. Specialized groups of advanced growth in Rouse – Achievements and problems, *Mathematical Competitions*, **4**, No 1 (1991), 34–46 (<http://www.wfnmc.org/journal.html>).
- [6] Я. ДОЧЕВ, Ж. ДУШКОВ, А. КОЛЕВ, М. НИКОЛОВА. Висше техническо училище „Ангел Кънчев“, Русе. Булгарреклама, София, 1989.

Виржиния Кирякова
e-mails: virginia@diogenes.bg, virginia@math.bas.bg
Петър Кендеров
e-mails: vorednek@yahoo.com, kenderovp@cc.bas.bg
Степан Терзиян
e-mails: sterzian@uni-ruse.bg, stersian@math.bas.bg
Институт по математика и информатика
Българска академия на науките
ул. „Акад. Г. Бончев“ бл. 8
1113 София, България

**90 YEARS OF THE BIRTH OF PROF. DOCHO DOCHEV
AND TO HIS MEMORY (1932–2021)**

Virginia Kiryakova, Petar Kenderov, Stepan Tersian

This article is dedicated to the memory of Professor Docho Todorov Dochev, who left us on October 11th, 2021, just two months before his 90th anniversary. A teacher and scientist with a Renaissance spirit, deeply devoted to mathematics education for the young talented pupils and to the development of mathematics in Bulgarian schools and universities, a distinguished member of the Union of Bulgarian Mathematicians.